

Slabinou celého textu je, že autor čerpá takřka výhradně z řeckojazyčných zdrojů. V obsáhlé bibliografii nalezneme pouze dva turecké autory, přičemž se opět jedná o publikace vydané v Řecku. Důvodem přitom nemůže být pouhá neznalost turečtiny, neboť několik tureckých autorů, např. Baskın Oran, své studie k západothrácké problematice publikovalo též v západních jazycích. Důsledkem takového přístupu je pak nutně jisté zkreslení výsledného obrazu, nahlíženého čistě z řecké perspektivy, a to navzdory autorově upřímné snaze o kritický a uvážlivý přístup ke svým zdrojům. Konkrétním důsledkem omezení celého problému na jeho výklad z řecké perspektivy pak může být například zveličování rozdílů mezi jednotlivými etnickými podskupinami v rámci celé menšiny, které je charakteristickým rysem řecké literatury o západní Thrákii (zatímco turečtí autoři chápou západothráckou menšinu jako jeden celek, a naopak mají tendenci tyto nepatrné, ale přesto existující rozdíly zcela opomíjet). Neznalost turečtiny může být též důvodem místy nepřesného převodu tureckých jmen a pojmů z alfabety do latinky (např. müfti místo müftü, Sadik místo Sadik apod.).

Navzdory těmto drobným nedostatkům je publikace velmi zdařilým popisem situace západothráckých Turků, která se nevyhýbá ani velmi problematickým tématům, jako jsou zbavování politicky aktivních Turků občanství, diskriminace příslušníků menšiny před úřady a dalším. Ačkoliv práce, jak již bylo naznačeno, představuje výhradně řecký pohled na celý problém, jedná se (na rozdíl od mnoha jiných) o pohled zasvěcený, kultivovaný, a oproštěný od generalizací, předsudků či překrucování faktů, které se řecké odborné literatuře na dané téma dodnes běžně vyskytují (přičemž je nutno dodat, že tytéž výhrady lze směřovat též k většině tureckých autorů). Zájemce o zasvěcený výklad řecké menšinové politiky nebude touto knihou ani klamán ani zklamán.

Kamil Píkal

Vichnovič, V. **2000 let vmeste: Jevreji Rossii**. Moskva: Piter, 2007. 313 s.

Kniha Vsevoloda Vichnoviče svým názvem silně a ne náhodou připomíná slavnou knihu Alexandra Solženicyna 200 let pospolu, která vyšla v roce 2001. Zatímco však Solženicyn vypráví dějiny ruských židů z nežidovské perspektivy a všímá si jen posledních dvou století společného rusko-židovského soužití, Vichnovičův pohled se liší v několika aspektech. Vichnovičův otec byl židovského původu a Vichnovič sám je typickým zástupcem té skupiny ruské populace, která na jednu stranu plně splynula s ruským prostředím, na druhou stranu si však ještě pořád udržuje jakési židovské povědomí. Tato pozice se plně odrazila v knize a ve stylu, jakým je psána. Člověk, který stojí na pomezí mezi ruskou a židovskou kulturou,

nevidí důvody, proč by mezi oběma světy měly existovat nějaké rozpory, a snaží se je sjednotit. Svou identitu si upevňuje argumenty, podle nichž historie židů na ruském teritoriu netrvá pouze posledních dvě stě let, nýbrž dá se vysledovat už od zlomu letopočtu, tedy do doby před dvěma tisíci lety. Při jeho úvahách není důležitý státní útvar jako takový, ale spíše teritorium, na němž se současné Rusko (a bývalý Sovětský svaz) rozkládá. Kniha si taktéž neklade požadavek informovat plně a do detailu o rusko-židovských dějinách v celé jejich pestrosti. Původním konceptem je sice snaha informovat o všech etapách společné historie, spíše než jako snahu o objektivní přehled je ale možné ji brát jako soupis zajímavých momentů z historie židů žijících na ruském teritoriu, snahu kvalifikovat je jako ruské židy a přemýšlení o tom, v čem spočívá jejich společná identita.

Na úvod své knihy se autor zamýšlí nad tím, čím je vlastně židovství specifické a jak se dá vymezit. Vypůjčuje si k tomu teorii civilizací ruského filosofa Danilevského a dále se zabývá tím, jak a jestli je možno charakterizovat židovstvo a nebrat při tom v potaz vlivy okolních „civilizací“, které na ně po celou dobu jeho historie působily. Při tom se odvolává na Michajla Členova, dalšího ruského odborníka na židovské dějiny. Upozorňuje, že i mezi jednotlivými židovskými společenstvími byly v různých dobách velké rozdíly, a tento koncept tzv. *edot* (sg. *eda*, označuje židovské společenství, které má své charakteristické rysy oddělující ho od jiného společenství) zpracovává v dalších částech své knihy. Na současném ruském teritoriu tak v průběhu posledních dvou tisíc let existovalo šest různých *edot*, jimž se nadále v knize věnuje.

První z židovských *edot* na současném ruském území se objevily na severním pobřeží Černého moře a na Krymu v souvislosti s řeckou kolonizací oblasti. Autor uvádí rozličná archeologická svědectví, dokládající přítomnost židů a jejich četnost. Obsáhlejší je následující kapitola, zabývající se chazarskou říší, u níž zdůrazňuje fakt, že se judaismus stal jeho státním náboženstvím. Zabývá se však také přítomností a vlivy slovanského etnika na židy na příkladu populace Kyjeva, který dále používá jako odrazový můstek pro líčení středověkých rusko-židovských dějin. *Eda* ruského středověku je pro Vichnoviče tedy jednoznačně spjata s Kyjevskou Rusí. Autor si opět všímá v první řadě důkazů, že židovské etnikum žilo na jejím území, ať už jsou literárního charakteru, kdy vyzdvihuje rusko-židovskou literární vzájemnost, nebo geografické povahy – geografické místní názvy osídlení, odkazující na židovskou přítomnost. Po rozpadu Kyjevské Rusi se velká část židovského obyvatelstva dostala do Litevského velkoknížectví, u jejíhož líčení se však autor omezuje pouze na konstatování, že pro ně bylo běžné používání středověkého ruského jazyka. Zajímavá je odbočka o sektě tzv. *židovstvujušich*, která vznikla v Novgorodě. V knize je její existence označena jako první „židovská otázka“, která se v ruských dějinách objevila. Hnutí vzniklo v patnáctém století mezi novgorodským duchovenstvem a dalo se označit jako snaha vrátit se k samotným kořenům křesťanské víry.

Eda, která následuje, je označena jako „aškenázská“. Židé, kteří ji utvářeli, se vyznačují dvěma specifiky. Jednak tím, že šlo převážně o židy pocházející z německé říše, kteří se rozhodli ji opustit kvůli útokům, jimž byli vystaveni. Využili tehdy velkorysou nabídku polského krále, který je postavil pod svou ochranu a nabídl jim možnost klidnějšího života v polském státu. Tito židé mluvili německým jazykem, do kterého však při styku se zdejšími prostředím převzali velké množství slovanských slov, což je jejich druhé specifikum. Ruský stát byl nucen vyrovnat se s židovskou otázkou teprve poté, co Kateřina II. velké části polsko-litevského státu anektovala. Do té doby byl vliv židů v ruském státě okrajový, Vichnovič se však poměrně podrobně zabývá postojem ruských carů, zejména Petra I. a Kateřiny II., v jejímž případě na jedné straně popisuje, jak velkoryse se k židům chovala a jaké výhody pro ně prosadila, na druhé straně však uvádí, že právě za jejího panování byla zavedena tzv. *čerta osedlosti*. Tuto umělou hranici židovského osídlení však autor nechápe jako projev antisemitismu, nýbrž jako přirozený tah carevny, snažící se zachovat klid ve státě.

Užitečným doplněním kapitol, popisujících dějiny ruského židovstva chronologicky, jsou pasáže seznamující čtenáře se dalšími zajímavými aspekty židovských dějin v Rusku. Jsou v nich jednak představeny významné osobnosti židovského původu, a to i ty méně známé, jednak také různé stránky rusko-židovských vztahů – jednou z nich je například objasnění rozdílu mezi ruskými pojmy *jevrej* a *žid* a jejich vývoj – zatímco slovo *jevrej* má v ruštině neutrální zabarvení, označení *žid* v sobě nese negativní náboj – používání termínu *jevrej* v oficiálních dokumentech prosadila už Kateřina II. V dalších kapitolách je kladně hodnocen Alexandr I. nebo také ministr osvěty Sergej Uvarov, který dle Vichnoviče chtěl řešit židovský problém nikoliv restrikcemi, ale evropeizací a vzděláním. Zajímavý je taktéž způsob, kterým autor předkládá stinné stránky v postavení židů v carské říši – nezamlčuje je, mluví o nich jako o negativních, sem tam však občas přihodí srovnání s nějakou jinou evropskou zemí (nejčastěji Pruskem), z něhož mu vyplývá, že pořád to v Rusku vlastně nebylo tak špatné jako jinde. Toto stanovisko je ovšem dost těžko obhajitelné zejména odkážeme-li na pogromy v druhé polovině a na sklonku 19. století. Přesto autor zahajuje kapitolu, která se protižidovskými hnutími zabývá, konstatováním, že pravoslavná tradice má ve skutečnosti ke starému Izraeli mnohem blíže než katolická, a že první antisemitské pamflety byly do ruštiny přeloženy z polštiny. Další obhajoba ruské společnosti je skryta ve zmínce, že po prvních pogromech část ruské inteligence vystoupila na obranu židovského obyvatelstva. Co se týče pogromů samotných, jsou zmíněny ty největší, přičemž do větších detailů se autor nepouští. Opět pro jistotu přechází na méně rizikovou půdu, když poukazuje na nesmyslnost útoků proti židům ve srovnání s relativně klidným vztahem k Němcům, kteří by z hlediska svého postavení měli být vystaveni většímu tlaku.

Osudy židů v Rusku ve dvacátém století jsou shrnuty v kapitole ruská *eda*. Tato část vzájemných dějin je snad tou nejsložitější. Pokud měl čtenář dosud pocit, že

řecká, chazarská, a snad i aškenázská *eda* jsou autorem pojímány se snahou o komplexnost, při popisu tohoto období je patrné, že autor si vybírá pouze ta témata, o kterých mluvit chce, a i při jejich zpracování opět mluví jen o těch aspektech, které zmínit chce. Na rozdíl od předchozích kapitol nerozebírá politiku státu vůči židům, ale spíše se zaobírá statistikami, které ukazují počet židů ať už v rámci komunistické strany nebo v ruské společnosti celkově. Zmiňuje také důležitý fakt smíšených manželství. Osudy židů jsou spíše než popsány ilustrovány na příkladu některých osobností židovského původu. Co se týče druhé světové války, autor bere německý útok na Sovětský svaz jako útok proti židům a Rusům dohromady, nevzděluje tedy židovské oběti války z těch ruských. Naopak, poukazuje na bojová nasazení židů v Rudé armádě, v popisu antisemitismu u mnohých evropských národů (Poláci, Ukrajinci ze západní Ukrajiny) pak opět nachází něco, s čím se podle něj židé v Sovětském svazu nikdy nesetkali; u této kapitoly je nutné ocenit jednak to, že autor zmiňuje také osudy Karaimů, jednak to, že ji doprovází množstvím zajímavých ilustrací a protižidovských karikatur. Pasáže, týkající se Stalina a židů, po přečtení předcházejících kapitol knihy nijak nepřekvapují. Kniha tyto dva prvky spojuje vznikem Státu Izrael a sionistickým hnutím. Potlačeny ovšem jsou takové momenty, jako např. Antifašistický výbor, plány na přesídlení židů na Krym (a skutečné přesídlení do Birobidžanu) apod. Antisemitské represe po druhé světové války dokládá autor osudy svého otce, který jim byl vystaven.

V závěrečné kapitole, nastiňující současnou situaci židovského osídlení v Rusku, autor uvádí průzkumy, které jednak ukazují, jak početné ruské židovstvo nyní je, jednak také jak se ke svému židovství hlásí. Uvádí, že jeho většina pokládá za svou vlast Rusko, zatímco Izrael vnímá jako vyspělý stát, k němuž však nemá žádnou emocionální vazbu. Teprve v této kapitole se objeví pokus více popsat vztah Rusů k židům, autor se však zastaví u filozofie (zmíněny jsou myšlenky Solovjova) a dále nejde. Kniha tedy sice obsahuje řadu zajímavých informací, avšak spíše než komplexními dějinami ruských židů je svého druhu svědectvím hledání ruské židovské identity, resp. jednou z možných ilustrací podob, kterých toto hledání může nabýt.

Lenka Kopřivová